

У статті проведено дослідження науково-прикладних засад управління економічною безпекою України із використанням позитивного світового досвіду. Визначено, що інтенсифікація економічних процесів призводить до посилення деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, що спонукає до необхідності удосконалення політики управління економічною безпекою України. Не зважаючи на певний досвід щодо забезпечення економічної безпеки, подальше формування політики управління економічною безпекою України має відбуватись у напрямі розроблення ефективних механізмів стимулювання охорони навколишнього середовища та підвищення результативності існуючих інструментів в рамках поточної економічної політики та їх удосконалення із урахуванням досягнень провідних країн світу. Питання забезпечення ефективного управління економічною безпекою України є пріоритетним напрямом у практиці більшості розвинутих країн світу. Сучасні тенденції в управлінні розвитком України в розвинутих країнах (західноєвропейських та північноамериканських) можна окреслити кількома напрямками: поєднання галузевого і територіального управління; посилення ролі децентралізованого управління; посилення уваги до економічних аспектів виробничої діяльності; поєднання повноважень щодо управління національним господарством та економічною безпекою. Критично-прикладне осмислення зарубіжної практики забезпечення економічної безпеки дозволило зробити висновок, що вона представляє собою сукупність взаємоузгоджених і взаємодоповнюючих механізмів, дія яких спрямована на всеохоплюючу підтримку (пряму та непряму) соціально-економічного розвитку всіх видів економічної діяльності та організацію системного моніторингу встановлених екологічних вимог. Свою ефективність довели кілька підходів до організації такого моніторингу, зокрема: використання сукупності простих кількісних показників, що характеризують складові економічної безпеки та легко порівнюються з подібними показниками в інших країнах; прості у розрахунку індикатори економічної безпеки, але для їх співставлення необхідним є корегування; індикатори, методика розрахунку яких враховує специфіку та вимоги окремої країни (для порівняння потрібне експертне опрацювання отриманих результатів).

Ключові слова: національна економіка, економічна безпека, розвиток економіки, система управління, механізм.

В статті проведено дослідження науково-прикладних основ управління економічною

безпекою України з використанням позитивного світового досвіду. Определено, что интенсификация экономических процессов приводит к усилению деструктивных процессов в окружающей среде, что побуждает к необходимости усовершенствования политики управления экономической безопасностью Украины. Несмотря на определенный опыт обеспечения экономической безопасности, дальнейшее формирование политики управления экономической безопасностью Украины должно происходить в направлении разработки эффективных механизмов стимулирования охраны окружающей среды и повышения результативности существующих инструментов в рамках текущей экономической политики и их усовершенствования с учетом достижений ведущих стран мира. Вопросы обеспечения эффективного управления экономической безопасностью Украины являются приоритетным направлением в практике большинства развитых стран мира. Современные тенденции в управлении развитием Украины в развитых странах (западноевропейских и североамериканских) можно выделить несколькими направлениями: сочетание отраслевого и территориального управления; усиление роли децентрализованного управления; усиление внимания к экономическим аспектам производственной деятельности; сочетание полномочий по управлению национальным хозяйством и экономической безопасностью. Критически-прикладное осмысление зарубежной практики обеспечения экономической безопасности позволило заключить, что она представляет собой совокупность взаимосогласованных и взаимодействующих механизмов, действие которых направлено на всеобъемлющую поддержку (прямую и косвенную) социально-экономической деятельности и организацию системного мониторинга установленных экологических требований. Свою эффективность доказали несколько подходов к организации такого мониторинга: использование совокупности простых количественных показателей, характеризующих составляющие экономической безопасности и легко сравнимые с подобными показателями в других странах; простые в расчете индикаторы экономической безопасности, но для их сопоставления необходимо корректировка; индикаторы, методика расчета которых учитывает специфику и требования отдельной страны (для сравнения требуется экспертная проработка полученных результатов).

Ключевые слова: национальная экономика, экономическая безопасность, развитие экономики, система управления, механизм.

УДК 338.43:330.34

DOI <https://doi.org/10.32843/bses.52-49>

Ружицький І.Ю.

кандидат економічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Ruzhitsky Ihor

Chernihiv Polytechnic National University

The article examines the scientific and applied principles of economic security management in Ukraine using positive world experience. It is determined that the intensification of economic processes leads to the intensification of destructive processes in the natural environment, which leads to the need to improve the policy of economic security management in Ukraine. Despite some experience in ensuring economic security, further development of Ukraine's economic security management policy should be aimed at developing effective mechanisms to stimulate environmental protection and increase the effectiveness of existing instruments in the current economic policy and improve them taking into account the achievements of leading countries. The issue of ensuring effective management of Ukraine's economic security is a priority in the practice of most developed countries. Current trends in the management of Ukraine's development in developed countries (Western European and North American) can be outlined in several areas: a combination of sectoral and territorial governance; strengthening the role of decentralized management; increasing attention to the economic aspects of production activities; a combination of powers to manage the national economy and economic security. Critical-applied comprehension of foreign practice of economic security

allowed to conclude that it is a set of mutually agreed and complementary mechanisms, the action of which is aimed at comprehensive support (direct and indirect) of socio-economic development of all economic activities and systemic monitoring of established environmental requirements. Several approaches to the organization of such monitoring have proved their effectiveness, in particular: the use of a set of simple quantitative indicators that characterize the components of economic security and are easily compared with similar indicators in other countries; economic security indicators are easy to calculate, but adjustments are needed to compare them; indicators, the method of calculation of which takes into account the specifics and requirements of each country (for comparison requires expert processing of the results).

Key words: national economy, economic security, economic development, management system, mechanism.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення є формування заходів у напрямку зниження рівня антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та виробництво екологічно безпечної продукції у контексті забезпечення екологічної безпеки Україні. Виконання таких завдань можливе шляхом трансформацій еколого-соціо-економічної системи на природничих засадах. У цьому зв'язку виникає необхідність дослідження досвіду щодо функціонування державного механізму управління економічною безпекою України, а також, узгодження соціально-економічних інтересів та потреб суспільства із можливостями природного середовища.

Кожна наука використовує необхідний комплекс прийомів і методів дослідження, які представляють собою її методологію або дозволяють її розкрити. Методологія наукового пізнання державного механізму управління економічною безпекою України включає принципи побудови й прийоми науково-пізнавальної діяльності. Вона формулює принциповий підхід до дослідження явищ функціонування України і є ключовим питанням розвитку відповідної науки. Сукупність конкретних прийомів дослідження визначає методологію наукового пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях вітчизняних вчених, присвячених проблемам управління економічною безпекою України в більшій мірі досліджується стан речей, що склався в даній сфері і в меншій мірі надаються пропозиції щодо формування відповідного механізму.

Управлінські аспекти екологічної безпеки України розроблялися у працях: В. Борщевського, О. Манойленка, А. Никифорова, В. Русана, П. Саблук, М.Скорик, А. Черепа та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження особливостей управління економічною безпекою не знайшли відображення питання адаптації позитивного світового досвіду управління економічною безпекою та необхідного його організаційного забезпечення.

Метою статті є дослідження науково-прикладних засад управління економічною безпекою із використанням позитивного світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції в управлінні розвитком України в розвинених країнах (західноєвропейських та північноамериканських) можна окреслити кількома напрямками: поєднання галузевого і територіального управління; посилення ролі децентралізованого управ-

ління; посилення уваги до екологічних аспектів виробничої сільськогосподарської діяльності; поєднання повноважень щодо управління сільськогосподарським виробництвом та навколишнім середовищем [1-4].

Так, в Фінляндії Міністерство сільського господарства та лісового господарства (Maaja metsätalousministeriö, MMM) створює умови для сталого використання та диверсифікації використання відновлювальних природних ресурсів згідно загальнонаціональної стратегії сталого розвитку та екологічної політики й задач управління в сфері екології, які визначаються Міністерством навколишнього природного середовища Фінляндії [5]. До відновлювальних ресурсів в Фінляндії офіційно відносять землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарські рослини і тварини, ліси, продукцію, отриману з лісів та болот, північні олені, рибні та водні ресурси. Відповідно до компетенції Міністерства сільського господарства і лісового господарства входять сільське господарство та садівництво, розвиток сільських територій, лісове господарство, ветеринарні служби, контроль якості продукції тваринного походження, використання водних ресурсів, земельний нагляд, а також оленярство. Міністерство сільського господарства та лісового господарства включає департаменти сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства та ігор, продовольства та здоров'я, а також сільських територій та природних ресурсів [5].

Отже, в Фінляндії спостерігається поєднання за загальноєвропейською практикою соціально-економічних питань шляхом розвитку сільських територій та включення питань аграрного природокористування до сфери компетенції органів управління сільським господарством в рамках політики, що визначається спеціально уповноваженим органом в сфері управління навколишнім природним середовищем.

В іншій європейській державі, Австрії, діє Федеральне Міністерство сільського господарства, лісового господарства, навколишнього середовища та управління водними ресурсами (Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft, BMLFUW), орган централізованого управління, який ще називають Міністерством Життя (Lebensministerium), та який складається з департаментів: Лісового господарства, Екологічного інжинірингу та менеджменту відходів, Законодавства та зв'язків з Парламентом, Сталого розвитку та сільських територій,

Загальної політики навколишнього середовища, Сільського господарства та продовольства, Водних ресурсів [6]. Тут спостерігається більша інтеграція екологічних, сільськогосподарських та проблем сільських територій, а також концентрацію компетенції щодо означених питань в єдиному органі управління.

В Сполучених Штатах Америки централізоване управління сільським господарством здійснюється Міністерством сільського господарства (United States Department of Agriculture, USDA), в коло задач якого входить значно ширший ряд питань, ніж зазначено у назві. Зокрема в складі USDA діють Інспекція із здоров'я рослин і тварин (Animal and Plant Health Inspection Service, APHIS); Центр політики харчування та просування (Center for Nutrition Policy and Promotion, CNPP), до задач якого між іншим входить розробка і просування керівництв по дієтичному харчуванню; Служба їжі та харчування (Food and Nutrition Service, FNS), що підтримує продовольчу безпеку і в тому числі сприяє забезпеченню продуктами харчування дітей та людей з низьким рівнем доходів; Служба та Інспекція з безпеки продуктів (Food Safety and Inspection Service, FSIS), яка зокрема перевіряє і правильність упаковки; Служба збереження природних ресурсів (Natural Resources Conservation Service, NRCS); Служба сільського розвитку (Rural Development, RD). Але таке питання, як застосування пестицидів знаходиться у віданні Агентства з охорони навколишнього природного середовища США (Environmental Protection Agency, EPA) [4].

Тобто, в системі державного аграрного управління США поєднуються екологічні, економічні і соціальні аспекти України в єдиній структурі.

В Канаді федеральним урядом було прийнято рішення про те, щоб кожне відомство слідувало стратегії сталого розвитку, будувало за нею свої довгострокові плани і інтегрувало її у повсякденну та довгострокову практику прийняття рішень. Міністерство сільського господарства і продовольства Канади (Agriculture and Agri-food Canada, AAFC) відповідно до цього ввело в практику прийняття чотирирічних планів дій «Сільське господарство в гармонії з довкіллям» (Agriculture in harmony with nature) [6].

Досвід Російської Федерації цікавий тим, що вона мала схожі з Україною вихідні умови трансформації економіки та перетворення системи управління. Сучасна практика управління економічною безпекою України в РФ різниться від загальних світових тенденцій, що пояснюється високою централізацією влади в країні через ряд суспільно-історичних, політичних та економічних причин. Централізоване управління аграрним виробництвом в РФ здійснюється Міністерством сільського господарства Російської федерації, до складу якого зокрема входять департаменти: рос-

линництва, хімізації та захисту рослин, аграрної політики і розвитку сільських територій, ветеринарії і тваринництва, меліорації і технічного забезпечення, харчової і переробної промисловості та якості продукції [5].

До сфери компетенції Міністерства сільського господарства згідно Положення про нього також включено сталий розвиток сільських територій та родючість ґрунтів. Інші питання екологічної спрямованості виробництва до сфери відання даної структури не входять [2]. Це зумовлено чітко галузевим підходом до управління екологічними проблемами та концентрацією повноважень щодо їх вирішення в Міністерстві природних ресурсів Російської Федерації.

Однак, порівнюючи з Україною, Російська Федерація більш свідомо підійшла до екологічних аспектів виробничої діяльності і їх було інтегровано в систему бухгалтерського обліку, що дозволяє контролювати зовнішні ефекти господарської діяльності.

Показовим є приклад механізму управління аграрним виробництвом в Великій Британії, де поєднуються всі три світові тенденції: сполучення галузевого і територіального підходів, поєднання повноважень в сфері управління економікою та екологією, а також підтримка децентралізованого управління [5].

Централізоване управління у Великобританії представлене Міністерством навколишнього середовища, продовольства та сільських справ (Department for Environment, Food and Rural Affairs, Defra), яке зокрема регулює відносини щодо:

- захисту навколишнього природного середовища: повітря, земельні та водні ресурси, відходи та рециклінг, зміни клімату, генетичні модифікації, місцеві екосистеми, забруднення, радіоактивність та хімічне забруднення;

- сільського господарства: сільськогосподарські культури, тваринництво, екологічний менеджмент, органічне сільське господарство, відходи, дика природа і посіви, зайнятість, проекти, сільськогосподарська політика та Спільна аграрна політика (Whole Farm Approach);

- сільських справ: можливості фінансування сільських територій, домогосподарство, гірські райони, полювання з собаками, коні, сільські громади та участь населення;

- сталого розвитку: керівні принципи, пріоритети Великої Британії, панель освіти із сталого розвитку, плани заходів Defra;

- дикої природи і сільської місцевості: біорозмаїття, зоопарки, небезпечні дикі тварини, види, що вимирають та зникають, контроль, консультування, ліцензування, злочини проти живої природи, рекреація, доступ та комунальні вигони [5].

Поєднання децентралізованого і централізованого управління виражається в системі і верти-

кальній структурі органів управління економічною безпекою України. Питання доцільності поєднання принципів централізації і децентралізації в управлінні економікою України та аграрним природокористуванням, що по суті означає застосування змішаного режиму управління, широко висвітлюються в працях [5-6]. Однак, наявність великої кількості зацікавлених сторін загрожує неузгодженістю дій, конфліктами між ними, знижує ефективність через нескоординоване у часі та просторі направлення зусиль, що вимагає упорядкування певним чином розподілу повноважень як між суб'єктами, так і між рівнями управління економічною безпекою України. Також потребують опрацювання проблеми розробки єдиного теоретико-методологічного підходу до формування системи управління економічною безпекою України, єдиного для його екологічної, виробничої, соціальної та економічної компонент.

Оскільки управління економічною безпекою України тісно пов'язане з трьома складовими національної безпеки – економічною, продовольчою та економічною, то критерієм визначення рівня прийняття управлінського рішення має бути рівень безпеки, що забезпечується реалізацією цього рішення. Для цього необхідно визначити тотожні суспільному рівню сфери екологічної, економічної та продовольчої безпеки.

Висновки. Критично-прикладне осмислення зарубіжної практики забезпечення економічної безпеки дозволило зробити висновок, що вона представляє собою сукупність взаємоузгоджених і взаємодоповнюючих механізмів, дія яких спрямована на всеохоплюючу підтримку (пряму та непряму) соціально-економічного розвитку всіх видів економічної діяльності та організацію системного моніторингу встановлених екологічних вимог. Свою ефективність довели кілька підходів до організації такого моніторингу, зокрема: використання сукупності простих кількісних показників, що характеризують складові економічної безпеки та легко порівнюються з подібними показниками в інших країнах; прості у розрахунку індикатори економічної безпеки, але для їх співставлення необхідним є корегування; індикатори, методика розрахунку яких враховує специфіку та вимоги окремої країни (для порівняння потрібне експертне опрацювання отриманих результатів). Оцінка отриманих результатів за всіма окресленими підходами здійснюється у розрізі поточного стану, виконання цільових показників, задоволення інтересів бізнесу, держави, суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Манойленко О.В. Управління інноваційними процесами: формування методичного підходу до подолання бар'єрів розвитку. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2013. С. 139–158.
2. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Затв. Постановою КМУ від 25.11.2015 № 1119. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 420с.
4. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку сільськогосподарства економіки України та роль науки в її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2011. № 2. С. 200-208.
5. Стратегія розвитку сільськогосподарства економіки на період до 2020 року. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.
6. Череп А. В. Управління інноваційними процесами на підприємстві: сучасні підходи та перспективи. *Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць*. 2014. № 4. С. 43-46.

REFERENCES:

1. Manojlenko, O.V. (2013), "Managing Innovation Processes: Forming a Methodological Approach to Overcoming Barriers to Development", *Konkurento spromozhnist' ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky* [Competitiveness and innovation: problems of science and practice], VD "INZhEK", Kharkiv, Ukraine, pp. 139-158.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "Regulation on the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Nykyforov, A.Ye. (2010), *Innovatsijna diial'nist': teoriia i praktyka derzhavnoho upravlinnia* [Innovation: theory and practice of public administration], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Sabluk, P.T. (2011), "Innovative model of development of the agrarian sector of Ukraine's economy and the role of science in its formation", *Problemy innovatsijnogo investytsijnogo rozvytku*, vol. 2, pp. 200-208.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Resolution "Strategy for the development of the agricultural sector of the economy until 2020", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-r>
6. Cherep, A.V. (2014), "Management of innovative processes in the enterprise: modern approaches and perspectives", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 4, pp. 43-46.